

راههای مقابله با اشرافی‌گری از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای

راضیه راستینه^۱

چکیده

وجود رذایل اخلاقی در جوامع اسلامی، آسیبهای فراوانی را در پی دارد و جامعه اسلامی را از مسیر اصلی خود منحرف می‌کند. در این میان، برخی از رذایل اخلاقی همچون اشرافی‌گری، در بعد اجتماعی آسیبهای بیشتری را در پی دارند، و با سبک زندگی که اسلام ترسیم کرده است در تضاد است، از این جهت بحث از راههای مقابله با آن ضرورت فراوانی دارد. مقام معظم رهبری به عنوان رهبر جامعه اسلامی که با مفاسد اجتماعی جامعه آشنائی کامل دارند، در بیانات خود در این خصوص نکات فراوانی یافت می‌شود که در عصر حاضر برای مسئولین جمهوری اسلامی دارای اهمیت است. در این نوشتار با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به معرفی اشرافی‌گری و راههای مقابله با آن از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته می‌شود. نتیجه حاصل از این نوشتار این است که اولاً اشرافی‌گری یکی از مفاسدی است که در عصر حاضر می‌تواند مسئولین جمهوری اسلامی دچار آن شوند، ثانیاً راههایی مثل گفتمان‌سازی، قناعت، ساده‌زیستی، مسئولیت اجتماعی، گرایش به معنویت، انفاق در راه خدا، اصلاح بینش مسئولین از مهمترین راههایی هستند که از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای می‌توانند موجب مقابله با اشرافی‌گری کنند.

کلید واژه: آیت الله خامنه‌ای، اشرافی‌گری، راهها، مقابله، مسئولین.

۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه ریحانه النبی شهرستان رفسنجان.

مقدمه

اخلاق در زندگی فردی و اجتماعی انسان نقش بالایی دارد و اخلاق اسلامی موجب رشد فرد و جامعه می شود. از طرفی وجود برخی از رذایل اخلاقی می تواند آسیبهای زیادی را به فرد و جامعه، در دنیا و آخرت وارد سازد. اشرافی گری از رذایل اخلاقی است که در عصر حاضر در جوامع اسلامی شیوع پیدا کرده و عدم توجه به آن آسیبهای اجتماعی فراوانی را در پی خواهد داشت.

با مراجعه به آیات و روایات و همچنین توجه به بیانات بزرگان دینی روشن می شود که اشرافی گری، تجمل گرایی و حرص نسبت به دنیا و اموال آن، از جمله اموری است که می تواند جامعه اسلامی را درگیر خود کند و موجب انحراف آنها شود.

مقام معظم رهبری به عنوان یک اسلام شناس کامل، و یک رهبری که به امور اجتماعی اشراف کامل دارند، اشرافی گری را به عنوان یک آفت اجتماعی به ویژه در میان مسئولین در عصر حاضر بیان داشته اند، از این رو مباحث این نوشتار با محوریت بیانات ایشان صورت می گیرد.

در این نوشتار با مراجعه به بیانات آیت الله خامنه ای و جمع آوری بیانات ایشان در این موضوع، راههای مختلفی که برای مقابله با اشرافی گری وجود دارد را استخراج کرده و در این نوشتار به تبیین آن پرداخته می شود. توجه به این راهها به خصوص برای مسئولین جامعه بسیار دارای اهمیت است.

نکته دیگری که در این خصوص اهمیت دارد این است که راههای مقابله با اشرافی گری متنوع هستند، برخی از آنها عمومی است و ناظر به مسئولیتهایی است که متوجه همه مردم است، برخی نیز مربوط به مسئولین است که عمدتاً مربوط به این امر می شود که مسئولین جامعه توجه به جایگاه خاص خود در جامعه داشته باشند و به دستورات اسلام در باب ساده زیستی، قناعت، معنویت و اموری از این قبیل توجه بیشتری داشته باشند.

مجموعه مباحثی که در این نوشتار بیان می گردد علاوه بر اینکه دید جامعی به انسان در موضوع اشرافی گری ارائه می دهد، راههای مناسبی جهت پرهیز از ابتلا به این رذیله اخلاقی را برای خواص جامعه از جمله مسئولین جمهوری اسلامی، با محوریت بیانات آیت الله خامنه ای بیان می دارد.

با تحقیق و بررسی‌های صورت گرفته روشن می‌شود که در موضوع اشرافی‌گری تاکنون آثار فراوانی تألیف شده است که هر کدام از آنها بعد خاصی از این موضوع را مورد بررسی قرار داده اند، در این بخش به برخی از این آثار اشاره می‌شود:

۱. کتاب معیشت مؤمنانه، مقام معظم رهبری؛ این کتاب پیرامون شیوه معیشت و سبک زندگی با محوریت ایمان و دستورات اسلام است که در آن مجموعه بیانات رهبری در این موضوع گردآوری شده است، در بخشی از این کتاب مطالب خوبی در موضوع اشرافی‌گری بیان شده است هرچند راهکارهای جامعی در این خصوص بیان نشده است.

۲. راهکارهای مبارزه با اشرافی‌گری از منظر نهج‌البلاغه، رضا بنی‌اسدی؛ در این نوشتار نویسنده به بررسی راهکارهای مبارزه با اشرافی‌گری با محوریت بیانات امام علی (ع) در نهج‌البلاغه پرداخته است. با توجه به اینکه نوشتار حاضر بحث در مورد اشرافی‌گری از منظر مقام معظم رهبری است، لذا با مقاله مذکور تفاوت اساسی دارد.

۳. رفاه و اشرافی‌گری در اسلام، هادی ربانی؛ در این نوشتار نیز نویسنده در مورد مفهوم اشرافی‌گری در اسلام نکات خوبی بیان کرده است با این تفاوت که در این اثر در مورد فرمایشان رهبری در این موضوع بحث مستقلی ارائه نشده است.

۴. مستی اشرافی‌گری، قاسم غلامرضایی؛ در این مقاله نیز در مورد موضوع اشرافی‌گری نکات خوبی بیان شده است ولی محوریت مباحث آن بیانات مقام معظم رهبری در این موضوع نیست لذا تفاوت زیادی با نوشتار حاضر دارد.

با در نظر گرفتن مطالبی که تاکنون در موضوع محل بحث نوشته شده است روشن می‌گردد که در موضوع محل بحث با محوریت بیانات رهبری اثر مستقلی تاکنون تألیف نشده است، از اینرو لازم است که در این نوشتار موضوع محل بحث دقیقتر با محوریت بیانات رهبری تحقیق و بررسی گردد.

مفهوم‌شناسی

(۱) اشرافی‌گری

کلمه اشرافی‌گری از دو بخش «اشراف» و «گری» تشکیل شده است که توضیح هر دو بخش لازم است. اشراف در لغت فارسی به طبقه بالا، مردم رئیس و بزرگ در یک شهر و طایفه گفته می‌شود.^۱ همچنین در فرهنگ دهخدا اشراف جمع شریف به معنای اعیان، بزرگان، صاحبان حسب و نسب و اشخاص بزرگ قدر آمده است^۲ که تمام این معنای در واقع اشاره به یک معنا دارند.

در زبان عربی نیز اشراف از ماده شرف است اشراف جمع شریف است و به معنای حسبی است که به وسیله اجداد و آباء برای انسان به دست می‌آید^۳، اصل شرافت به معنای علو است و از همینرو به کسی که از بالا به امور اطلاع دارد مشرف گفته می‌شود یعنی کسی که به امور اشراف دارد.^۴

کلمه «گری» در زبان فارسی پسوندی است که به آخر کلمات ملحق می‌شود و از آنها اسم مصدر می‌سازد، به عنوان نمونه: دادگری، مشاطه‌گری، آرایشگری و... که همگی به عنوان اسم مصدر به کار می‌روند.^۵ در مورد واژه اشرافی‌گری نیز به ضمیمه دو واژه اشرافی و گری معنای اسم مصدری ساخته می‌شود، و معنای آن اعمال و رفتارهایی است که با زندگی بزرگان و اشراف تناسب دارد. در اصطلاح نیز اشرافی‌گری به معنای مذکور به کار می‌رود.^۶

۱. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۱ ص ۲۶۴.

۲. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۱۵۹.

۳. ابن منظور، لسان العرب، ج ۹ ص ۱۶۹.

۴. فیومی، مصباح المنیر، ج ۲ ص ۳۱۰؛ طریحی، مجمع البحرین، ج ۵ ص ۷۴.

۵. دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۲ ص ۲۴۲۶.

۶. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۱ ص ۲۶۴.

ب) نگاهی به مفهوم اشرافی‌گری در بیانات آیت الله خامنه‌ای

با مراجعه به بیانات رهبر انقلاب روشن می‌شود که ایشان مبارزه با اشرافی‌گری را به عنوان یک شعار اصلی در انقلاب اسلامی می‌دانند که باید ادامه دار باشد، ایشان می‌فرمایند:

«برجسته شدن شعارهای انقلاب، شعارهای اسلام، مثل عدالت‌طلبی، مثل پرهیز از اشرافی‌گری، حمایت از مستضعفان، استکبارستیزی که اینها شعارهای اصلی انقلاب است؛ اینها در زبانها برجسته‌تر شده، واضح‌تر شده، و این خیلی چیز خوبی است؛ اینها را ادامه بدهید.»^۱

در همین راستا ایشان در بیانات خود اشاره دارند که یکی از خصوصیات اصلی که سبب تمایز حکمرانی در اسلام از سائر حکمرانی‌ها می‌شود، بحث پرهیز از اشرافی‌گری است، ایشان می‌فرمایند:

«یکی از موضوعاتی که بسیار مهم است و میتوان این را مطرح کرد، مسئله‌ی حکمرانی اسلامی است. حکمرانی در منطق اسلام از بن و بنیاد با حکمرانی‌های رایج جهان متفاوت است؛ نه شبیه سلطنت است، نه شبیه ریاست‌جمهوری‌های امروز دنیا است ... شبیه هیچ کدام از اینها نیست؛ یک چیز خاصی است متکی به مبانی معنوی. سبک حکمرانی اسلامی این است: مردمی بودن، دینی بودن، اعتقادی بودن، اشرافی نبودن، مسرف نبودن.»^۲

دوری از اشرافی‌گری یکی از صفات برجسته‌ای است که یک مسئول در جمهوری اسلامی باید داشته باشد و اساساً کسی که دارای این خصلت نباشد نمی‌تواند در جمهوری اسلامی شعار حمایت از محرومین را سر دهد:

«کسی که زندگی اشرافی را دنبال میکند و اصلاً حرکتش حرکت اشرافی است، نمیتواند شعار حمایت از پابره‌نه‌ها را قبول داشته باشد. شعار انقلاب شعار حمایت از مستضعفین و حمایت از پابره‌نه‌ها است؛ افرادی که دنبال زندگی اشرافی هستند و حرکتشان حرکت اشراف‌منشانه است، نمیتوانند به این شعار وفادار باشند.»^۳

۱. بیانات مقام معظم رهبری: ۱۴۰۱/۶/۸.

۲. بیانات مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۱۲/۱۹.

۳. بیانات مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۱۱/۲۸.

با در نظر گرفتن مطلب فوق، این نکته قابل توجه است که انسان برای دور کردن روحیه اشرافی‌گری از خود، باید دستگیری از دیگران و انفاق اموال را در دستور کار خود قرار دهد و اموال خود را در این راه هزینه کند.

(۶) احساس مسئولیت، ترویج و تبلیغ

یکی دیگر از عواملی که موجب مقابله با تفکر اشرافی‌گری می‌شود این است که آحاد مردم به مقابله با این تفکر برخیزند، احساس مسئولیت داشته باشند و در مبارزه با این رذیله اخلاقی تبلیغات لازم را انجام دهند. همانطور که اصل تعالیم اسلام نیاز به تبلیغ دارد، گسترش فضایل اخلاقی و مبارزه با رذایل نیز نیازمند تبلیغ و ترویج است.

مقام معظم رهبری در موضوع اشرافی‌گری، در اهمیت تبلیغ می‌فرمایند:

« به نظر من، اشرافی‌گری برای یک کشور آفت است؛ اشرافی‌گری مسئولان، آفت مضاعف است؛ بخاطر اینکه اگر اشراف عالم از مال خودشان حالا حلال و حرامش به عهده‌ی خودشان خرج میکنند، از مال خودشان اشرافی‌گری میکنند؛ اما اگر مسئولان اشرافی‌گری کنند، از مال مردم خرج میکنند؛ مال خودشان که نیست. این اشرافی‌گری، با احساس عمومی مردم، با نوشتن، با گفتن و با ترویج این فکر، درست خواهد شد. این باید به یک فرهنگ تبدیل شود؛ کاری نیست که بشود به صورت دادگاه ویژه و محاکمه و امثال اینها درستش کرد.»^۱

(۷) گرایش به معنویت

معنویت یکی از نیازهای اصلی بشریت است و بدون معنویت انسان از مسیر انسانیت خارج می‌شود، طبق بیانات رهبر انقلاب، دین اسلام دینی است که نیازهای معنوی انسان را به بهترین شکل پاسخ می‌دهد^۲، لذا توجه به تعالیم معنوی اسلام برای مبارزه با رذایل اخلاقی از جمله اشرافی‌گری دارای اهمیت است.

۱. بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ: ۱۳۷۸/۹/۱.

۲. بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ: ۱۳۷۸/۳/۲۵.

یکی دیگر از اموری که باعث مقابله با اشرافی گری می شود و این روحیه را در دل انسان خاموش می کند این است نور معنویت و صفای آن در دل انسان زنده شود. رهبر انقلاب در این مورد می فرماید:

« اگر دل‌های حگام و زمامداران به نور معرفت و حقیقت روشن شده باشد، تجمل و تشریفات و اسراف و بر خورداری‌های زیاد و خودرأیی و تکبر و استکبار، جزو لوازم حتمی زمامداری آنها محسوب نمیشود. از معجزات بزرگ آن بزرگوار این بود که هم در زندگی خود و هم در آن دستگاهی که به وجود آورده بود، نور معرفت و حقیقت تجلی یافته بود.»^۱

۸) اصلاح بینش (خاص طبقه مسئولین جامعه)

آخرین راهکاری که در این نوشتار از بیانات رهبری در مورد مقابله با اشرافی گری ذکر می گردد، اصلاح بینش مسئولین به مسئولیت است. از آنجائی که مسئولین جامعه اسلامی دارای جایگاه ویژه ای هستند و به عنوان الگوهای رفتاری جامعه شناخته می شوند، راهکارهای خاصی در بیانات رهبری در خصوص آنها آمده است.

از دیدگاه مقام معظم رهبری، یک مسئول، در صورتی به اشرافی گری روی می آورد که نگاه او به مسئولیت نگاه طعمه ای باشد، یعنی مسئولیت را وسیله ای برای نیل به دنیا بداند، در صورت اصلاح این نگاه، خصلت اشرافی گری در انسان از بین می رود.^۲

« امیرالمؤمنین به اشعث بن قیس این عبارت معروف را فرمودند که «ان عملک لیس لك بطعمه ولکنه فی عنقک امانه» این کاری که ما به تو دادیم، این طعمه‌ی تو نیست - البته ماده‌ی طعمه با ماده‌ی طمع فرق دارد؛ یعنی طعمه و طمع با همدیگر مخلوط نشود - لکن اینکه انسان یک کاری را، مسئولیتی را که در دولت قبول میکند، هدفش این باشد که گردآوری مال و منال دنیا بکند؛ این همان طعمه است. میفرمایند عمل تو - این کاری که ما به تو محول کردیم، این مسئولیتی که به تو دادیم - این طعمه نیست، این به گردن تو یک امانتی است؛ این را باید مراقبت کنی.»^۳

۱. بیانات مقام معظم رهبری: ۱۳۶۸/۴/۲۳.

۲. خامنه ای، معیشت مؤمنانه، ص ۱۳۰.

۳. بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ: ۱۳۹۵/۴/۲.

نتیجه‌گیری

این نوشتار با عنوان راههای مقابله با اشرافی‌گری از دیدگاه مقام معظم رهبری صورت گرفت و هدف از آن بیان این راهها با محوریت بیانات مقام معظم رهبری بود. در این نوشتار بعد از بیان برخی از مقدمات و توضیح مفهوم اشرافی‌گری مباحث اصلی، در مورد اشرافی‌گری و راههای مقابله با آن مطرح گردید.

فرضیه این نوشتار این بود که در بیانات آیت الله خامنه‌ای نکات متعددی برای مقابله با اشرافی‌گری به خصوص در میان مسئولین جامعه بیان شده است که نیاز به تحقیق و بررسی دارد.

از مجموعه مباحث این نوشتار روشن گردید که اولاً اشرافی‌گری در بیانات آیت الله خامنه‌ای به عنوان یک رذیله اخلاقی معرفی شده و مقابله با آن به خصوص در حکومت اسلامی از ضروریات محسوب می‌گردد. در بیانات ایشان چند راه اساسی برای مقابله با اشرافی‌گری وجود دارد:

راه اول گفتمان سازی است به این معنا که بحث در مورد این رذیله اخلاقی گسترش پیدا کرده تا وارد متن جامعه شود و بحث در مورد این موضوع در میان آحاد ملت گسترش یابد.

راهکار دوم و سوم ساده زیستی و توجه به روحیه قناعت است که هم در مردم و هم در میان مسئولین باید مورد توجه قرار گیرد و در دستورات اسلام نیز همین امر مورد توجه قرار گرفته است. از دیگر راههایی که برای مقابله با اشرافی‌گری در بیانات رهبری آمده است می‌توان به گرایش به معنویت، انفاق در راه خدا، اصلاح بینش مسئولین و احساس مسئولیت عمومی مردم اشاره کرد که این عوامل در کنار هم نقش بسزایی در از بین بردن این رذیله اخلاقی به خصوص در میان مسئولین جامعه اسلامی دارد.

در مجموع توجه به مطالبی که در این نوشتار آمده است موجب شناخت اشرافی‌گری، اهمیت مقابله با آن و راههای مقابله با آن با محوریت بیانات مقام معظم رهبری می‌گردد.

فهرست منابع

* قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی.

* نهج البلاغه.

۱. خامنه ای، سید علی، شعار سال ۱۳۹۶، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۶.

۲. _____ مطلع عشق، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.

۳. _____ معارف انقلاب، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۷.

۴. _____ معیشت مؤمنانه، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.

۵. _____ یازده گفتار پیرامون بیداری اسلامی، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۱.

۶. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ متوسط دهخدا، تهران: دانشکده ادبیات، چاپ دوم، ۱۳۹۰.

۷. غفاری، مصطفی، از نیمه خرداد، تهران: مؤسسه انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۸.

۸. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، قم: مدرسه امیرالمومنین ع، چاپ اول، ۱۳۷۷.

۹. _____ پیام امام، چاپ اول، تهران، اسلامیة، ۱۳۸۶. ش.

۱۰. _____ تفسیر نمونه، چاپ سی و دوم، دارالکتب الاسلامیة، تهران، ۱۳۷۴.

۱۱. نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: خیام، چاپ اول، بی تا.

۱۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ق.

۱۳. حرّ عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه، قم: آل البيت، چاپ سوم، ۱۴۱۶ق.

۱۴. طباطبائی، محمد حسین، تفسیر المیزان، چاپ دوم، الاعلمی، بیروت، ۱۳۹۰ق.

۱۵. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، تهران: مرتضوی، چاپ سوم، ۱۳۷۵.

۱۶. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، چاپ سوم، ناصر خسرو، تهران، ۱۳۷۲.

۱۷. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر، قم: دارالهجره، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.

۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، چاپ چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ق.

۱۹. سایت مقام معظم رهبری: Khamenei.ir

۲۰. مجموع نرم افزارهای کامپیوتری علوم اسلامی، مؤسسه تحقیقات کامپیوتری نور.